

Justiits- ja Digiministeerium
info@justdigi.ee

Teie 15.01.2026 nr 8-1/343-1,
JDM/26-0065/-1K
Meie 02.02.2026 nr 1.1-11/221-3

**Kohtute seaduse muutmise ja
sellega seonduvalt teiste seaduste
muutmise seaduse eelnõu
(kohtukorralduse muudatused)**

Austatud proua Pakosta

Esitasite kooskõlastamiseks kohtute seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (kohtukorralduse muudatused) (edaspidi *eelnõu*). Kooskõlastame eelnõu alljärgnevate märkustega arvestamisel, kuid palume eelnõu enne Vabariigi Valitsusele edastamist veelkord Rahandusministeeriumiga kooskõlastada.

1. Esitatud eelnõu § 1 punkti 18 (kohtute seaduse § 12 lõike 4 täiendamine punktiga 4) kohaselt võib kohtu esimehe enne tähtaja lõppemist vabastada koostöö mittelaabumise tõttu kohtute nõukoguga. Leiame, et kavandatud muudatus põhineb kohtuniku sõltumatuse ja ameti eluaegsuse põhimõttega. Koostöö mittelaabumisel vabastamine ilma selgete mõõdikute või protseduurita on õigusriigi vaatenurgast probleemne ja vastuolus õigusselguse nõudega.

Koostöö mittelaabumine kui teenistusest vabastamise alus on Eesti avalikus teenistuses äärmiselt erandlik instrument, mis on kohaldatav üksnes ministeeriumi kantsleri ja ministri vahelisele spetsiifilisele suhtele. Isegi kantsleri vabastamise puhul on seadusandja seadnud range ajalise piirangu, mille kohaselt ei tohi ministeeriumi kantslerit koostöö mittelaabumisel teenistusest vabastada enne kuue kuu möödumist ministri ja kantsleri koos töötamise algusest. Kohtu esimehe positsiooni puhul puudub analoogne hierarhiline ja poliitiline alluvussuhe, mis õigustaks niivõrd subjektiivse vabastamisaluse loomist.

Juhime tähelepanu, et kohtu esimehe roll ei ole piiratud üksnes tehnilise asjaajamisega. Kohtu esimehel on kohtunike suhtes piiratud distsiplinaarvõim (st õigus algselt algatada distsiplinaarmenetlus ja koostada distsiplinaarsüüdistus, kogudes selleks vajalikke tõendeid ja nõudes selgitusi). Üheks võimalikuks distsiplinaarkaristuseks on kohtuniku ametist tagandamine. Kohtu esimehe distsiplinaarmenetluse algatamisega seotud õigused eeldavad täielikku ametialast iseseisvust. Kohtu esimehe vabastamine koostöö mittelaabumise tõttu võib muutuda survevahendiks, mis pärsib tema sõltumatust teiste kohtunike üle distsiplinaarvõimu teostamisel.

2. Maakohtu juhtimisstruktuur on väga keeruline. Eelnõust ja seletuskirjast lähtuvalt tekib reformiga kohtusiseselt neljast tasandist koosnev juhtimisstruktuur: kohtu üldkogu, kohtu

eestseisus, kohtu esimees ja osakondade juhatajad. Lisaks on teatud küsimustes n-ö majavälised juhtorganid – kohtute nõukogu, Riigikohtu üldkogu ja esimees ning n-ö haldusjuht Kohtute Haldusteenistuse direktor.

Üks eelnõu kesketest muudatustest on üleminek kollegiaalsele juhtimismudelile. Selleks luuakse kohtu eestseisuse näol uus juhtimisorgan. Eelnõu seletuskirja kohaselt antakse eestseisuse pädevusse seni kohtu esimehe ainupädevuses olnud otsustused, nagu kohtu kodukorra, struktuuri ja koosseisu kinnitamine. Eestseisus kinnitab ka kohtu tööjaotusplaani. Kohtu esimees juhib eestseisuse tööd ning vastutab selle otsuste elluviimise eest, kuid ei tee enam olulisi juhtimisotsuseid üksinda. Samal ajal säilib kohtu üldkogu kui kohtunikukonna omavalitsusorgan, kelle roll on jätkuvalt oluline kohtu sisulistes ja põhimõttelistes küsimustes. Samal ajal on maakohtus jätkuvalt osakonnad, millel on osakonna juhatajad, kes ei kuulu automaatselt kohtu eestseisusesse, mida võib pidada ka nõ laiendatud juhtkonnaks, samas kui mõni tema osakonna kohtunik, võib olla, kui osutub valituks. Kohtumõistmise valdkonna osakonnajuhatajate seisund muutuva seaduse kontekstis on ebaselge ja taandub pigem statisti ossa.

Juhime tähelepanu, et täiendavat selgitust vajab erinevate juhtimisstruktuuride pädevuste jaotus. Seletuskirjas märgitakse, et üldkogu roll muutub strateegilisemaks, samas kui eestseisus tegeleb igapäevase tööga. Samas antakse eestseisuse pädevusse kohtu kodukorra ja struktuuri kinnitamine, mis on sisuliselt strateegilised dokumendid ja määravad kohtu pikaajalise toimimise. Seejuures ei selgu eelnõust, kas eestseisus peab alluma üldkogu suunistele või tegutseb neist sõltumatult.

Lisaks soovime pöörata tähelepanu seletuskirja mõjude osa punktile 7.2. Selle kohaselt on eestseisuse roll on täidesaatev ja strateegiline, keskendudes kohtuasutuse juhtimisele. Üldkogu roll on kollegiaalne ja põhimõtteline, väljendades kogu kohtunikukonna seisukohti. Kui eestseisuse pädevus laieneb liigselt töökorralduse või põhimõtteliste otsuste suunas, võib see *de facto* vähendada üldkogu rolli kohtusüsteemi sisemises demokraatias. Reformi mõju sõltub sellest, kuidas reguleeritakse eestseisuse ja üldkogu omavaheline hierarhia ja koostöö: kas eestseisus allub üldkogu strateegilistele suunistele või tegutseb sellest sõltumatult.

Ebaselgeks jääb, kes ja kuidas peab reguleerima või otsustama eestseisuse ja üldkogu omavahelise hierarhia. Ka ei määratle eelnõu üheselt, milline tasand kannab lõplikku vastutust kohtu pikaajalise visiooni eest. Märgime, et strateegilist rolli on seletuskirjas omistatud nii kohtu üldkogule kui ka kohtu eestseisusele. Kui eestseisus hakkab *de facto* langetama kõiki olulisi otsuseid (tööjaotusplaani, koosseisud), võib üldkogu roll muutuda pelgalt formaalseks, mis nõrgestab kohtunikukonna enesekorraldusõigust.

Palume seletuskirjas täpsustada juhtimistasandite omavahelist hierarhiat ja pädevuste jaotust. Samuti palume hinnata, kas uus juhtimisstruktuur ei too kaasa juhtimise liigset killustatust.

3. Kohtute seadust täiendatakse §-ga 2¹, mille kohaselt kohtuasja menetlus esimese ja teise astme kohtus ei kesta üldjuhul üle üheksa kuu arvates asja saabumisest kohtusse. Säte on deklaratiivne, kuna eelnõus puudub tagajärg, mis saab, kui tähtaega ületatakse. Samuti puudub normil seos kohtuniku vastutuse, asja ümberjaotamise või menetlusõiguse rikkumise sätetega.

4. Kohtute seaduse § 130¹¹ reguleeritakse rahvakohtunike institutsiooni kaotamine. Selle lõike 1 kohaselt lõppevad seaduse jõustumisel ametis olevate rahvakohtunike volitused seaduse jõustumise päeval. Samas lõike 2 kohaselt jätkuvad rahvakohtunike volitused seaduse

jõustumise ajal käimas olevates kohtuasjades, milles on rahvakohtunikud osalenud. Sellega tekib õiguslikult ebaselge olukord, kus isikul ei ole enam rahvakohtuniku volitusi, kuid tema volitused jätkuvad. Seega rahvakohtuniku volitused lõppevad ja ei lõppe ka. Palume paragrahvi täpsustada.

5. Palume eelnõud mitte seadusena jõustada keset eelarveaastat. Kui kohtute halduse üleminek toimub 2026. aasta 1. juulist, siis see eeldab riigieelarve seaduse muutmist ning eelarve ümbertõstmisi poole aasta pealt, st pool aastat oleksid kohtud Justiits- ja Digiministeeriumi valitsemisalas ja teine pool aastat eraldi. Raamatupidamises oleks siis samad perioodid, pool aastat arvestus Justiits- ja Digiministeeriumi all ja teine pool aastat eraldi. See toob kaasa lisatööd. Muul juhul algavad paljud tegevused uuesti aasta algusest, aga nüüd tuleks alata kaks korda aastas. Kõigile osapooltele kaasneks kohtute halduse üleminekuuga väiksem halduskoormus, kui uus põhiseaduslik institutsioon kohtute grupp alustaks alates 01.01.2027. Sellega seoses palume üle vaadata ka rakendussätted.

6. Seletuskirjast ei saa aru, milliseks kujuneb kohtute ja Kohtuhaldusteenistuse struktuur ja kuidas jagunevad kulud. Lisaks sellele pole aru saada, millised ametikohad jäävad Justiits- ja Digiministeeriumisse ning mis liiguvad kohtutega kaasa. Oluline on muudatuste rakenduslik pool varakult läbi mõelda, sh tööjaotus, kes mida teeb. Vastasel korral ei ole võimalik reformi tõrgeteta ellu viia.

7. Riigieelarvet ja raamatupidamist puudutavad sätted vajavad muutmist, kuid nende kohta oleme esitanud oma ettepanekud Justiits- ja Digiministeeriumile jooksvalt koostöö käigus. Kuna eelnõus olev tekst on juba vananenud ja lõplik tekst valmimisel, siis nendesse valdkondadesse puutuvaid märkusi me käesoleva kirjaga ei esita. Koostöö jätkub kuni mõlemale sobiva lahenduse leidmiseni.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Jürgen Ligi
rahandusminister

Marge Kaskpeit 5885 1423 Marge.Kaskpeit@fin.ee
Elis-Ketter Mürsepp 5304 5154 Elis-Ketter.Muursepp@fin.ee
Kairit Eha 5885 1375 Kairit.Eha@fin.ee